

РОЗДІЛ І. ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.14(430)

Оксана Філоненко

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка
ORCID ID 0000-0003-4453-9887

Борис Шевель

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
ORCID ID 0000-0003-3608-7980
DOI 10.24139/2312-5993/2024.04/003-012

ДУАЛЬНА ОСВІТА СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ

У статті розкрито особливості дуальної освіти студентів у закладах вищої освіти Німеччини. Для вирішення поставленої мети було використано такі методи дослідження: теоретичні: аналіз педагогічної літератури, нормативних документів, матеріали періодичних видань із теми дослідження; структурно-логічний аналіз та систематизація; зіставлення різних поглядів на проблему; узагальнення.

Встановлено, що дуальну форму навчання в Німеччині мають право обирати здобувачі освіти, які навчаються за денною або іншими формами здобуття освіти й виявили особисте бажання та пройшли відбір у роботодавця.

У Німеччині представлені такі моделі дуальної вищої освіти: вища освіта з інтегрованою професійною (професійно-технічною) освітою (Ausbildungsintegrierendes Duales Studium). Це вища освіта поєднана з професійно-технічною (професійною) освітою. Саме тому ця модель підпадає під дію Закону про професійне навчання. Особливістю є поєднання навчання в закладі вищої освіти та в закладі професійно-технічної освіти, а також в компанії, де здобувачі перебувають у статусі «учня», а не стажера чи працівника підприємства; вища освіта з інтегрованою практичною підготовкою (Praxisintegrierendes bzw. kooperatives Duales Studium). Це найбільш розповсюджена модель у Німеччині, що передбачає проходження тривалої практики на підприємстві як практиканта/стажера. Чергування періодів перебування в закладі освіти та в компанії залежить від багатьох факторів, зокрема й виду ЗВО; вища освіта з інтегрованою професійною діяльністю (Berufsintegrierendes Duales Studium). Це поєднання навчання із професійною діяльністю.

Завдяки моделі дуальної освіти Німеччина забезпечує сталу підготовку кваліфікованих молодих фахівців, які навчаються з орієнтацією на наявні потреби підприємств, тобто після отримання дуальної освіти молоді люди мають добрі перспективи працевлаштування. Тому дуальній освіті відводиться важлива роль у ефективному подоланні безробіття серед молоді. Водночас поєднання зусиль держави, освітніх установ і економіки відповідає основним принципам соціальної ринкової економіки, де держава створює необхідні для вільного розвитку економіки.

Перспективи подальших розвідок напряму вбачаємо у вивченні можливостей застосування досвіду дуального навчання Німеччини у системі вищої освіти України.

Ключові слова: дуальна освіта, заклади вищої освіти, досвід Німеччини.

Постановка проблеми. Україна сьогодні стоїть перед численними викликами, одним з яких є необхідність модернізації професійної освіти. У часи, коли завдяки глобалізації зростає міжнародна конкуренція, Україні потрібні освічені, конкурентоздатні фахівці. Лише в цьому разі Україна зможе використовувати та підвищувати свій потенціал у довготривалій перспективі. Взятий у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом політичний курс відкриває чимало економічних можливостей, але в той же час вимагає проведення необхідних реформ. Федеративна Республіка Німеччина впродовж останніх десятиріч накопичила виключно позитивний досвід у застосуванні моделі дуальної освіти, коли держава, освітні установи та відкрита економіка спільно та взаємовигідно беруть на себе відповідальність за освіту молодого покоління. Завдяки моделі дуальної освіти Німеччина забезпечує сталу підготовку кваліфікованих молодих фахівців, які навчаються з орієнтацією на наявні потреби підприємств, тобто після отримання дуальної освіти молоді люди мають добрі перспективи працевлаштування. Тому дуальній освіті відводиться важлива роль у ефективному подоланні безробіття серед молоді. Водночас поєднання зусиль держави, освітніх установ і економіки відповідає основним принципам соціальної ринкової економіки, де держава створює необхідні для вільного розвитку економіки рамкові умови (Дуальна освіта в Німеччині від теорії і практики до кваліфікованого працівника).

Аналіз актуальних досліджень. Теорії і практиці дуальної освіти у професійній підготовці молоді в Німеччині присвячені дослідження німецьких учених як: Г. Векслер, С. Лі, Дж. Фалтон, Д. Томас, Д. Поуп, Б. МакКаллік, А. Ропер, К. Франс, К. Енніс та ін. Різні аспекти дуального навчання студентів розглядають у своїх розвідках українські дослідники: О. Бегма, І. Бойчевська, В. Вем'ян, А. Гребеник, Л. Гончар, В. Курок, Г. Пешкова, Л. Щербак та ін. Враховуючи сучасні запити освіти на вивчення світового досвіду потребують подальшого вивчення особливостей дуальної освіти студентів у закладах вищої освіти Німеччини.

Мета статті – розкрити особливості дуальної освіти студентів у закладах вищої освіти Німеччини.

Методи дослідження. Для вирішення поставленої мети було використано такі методи дослідження: теоретичні: аналіз педагогічної літератури, нормативних документів, матеріали періодичних видань із

теми дослідження; структурно-логічний аналіз та систематизація; зіставлення різних поглядів на проблему; узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Терміни «дуалізм», «дуальний», «дуальність» (від лат. *dualis* – подвійний) досить широко застосовуються в різних галузях знань (філософії, політології, економіці, соціальних та природничих науках). В педагогіці поняття «дуальна система» вперше було використане у в середині 1960 років для позначення нової форми організації професійного навчання, що пізніше поширилась і на інші німецькомовні країни – Австрію, Швейцарію. Дуальна освіта визначається як така, що поєднує навчання у професійному училищі та на підприємстві (Бойчевська, 2009).

Рамковий закон про вищу освіту (*Hochschulrahmengesetz*), який на федеральному рівні регулює діяльність ЗВО та гарантує їхню автономію, не містить дефініцію терміну «дуальна вища освіта» (*Duales Studium*). На рівні земель діяльність професійних академій (*Berufsakademien*) регулюється додатковими законами, що розробляються міністерствами земель, котрі опікуються питаннями (вищої) освіти. До того ж федеральний закон про професійне навчання застосовується під час організації дуального навчання, що передбачає інтеграцію професійно-технічної (професійної) освіти (*Berufsausbildung im Rahmen eines ausbildungsintegrierenden dualen Studiums*), частка яких становить 35% від загальної кількості дуальних програм вищої освіти (на рівні бакалаврату). Заклади освіти розробляють положення про навчання (*Ausbildungsordnungen*) та іспити (*Prüfungsordnungen*) для окремих освітніх програм, що акредитуються. Головний комітет Федерального інституту професійної освіти випустив детальні рекомендації щодо організації дуальної вищої освіти: Документ з позицією Головного комітету Федерального інституту професійної освіти (ФІПО) щодо дуальної вищої освіти. Рішення Головного комітету ФІПО від 21 червня 2017 року, м. Бонн; Пропозиції Головного комітету ФІПО до Акредитаційної ради щодо доопрацювання «Правил акредитації освітніх програм та інституційної акредитації закладів освіти».

Лише в 2018 році створено Федеральне об'єднання з питань дуальної вищої освіти. Його мета полягає в тому, аби активізувати наукові дослідження у сфері освіти з питань дуального навчання та підвищити популярність дуальної вищої освіти. Об'єднання запрошує стейкхолдерів доєднатися до спеціально створеної платформи для обміну досвідом, покликаної підвищити обізнаність із цього питання й

узгодити позиції щодо низки питань: різноманіття підходів до організації навчання в межах дуальних програм, покращення та забезпечення якості освіти, розвиток прикладних наукових досліджень, створення та впровадження інновацій, розвиток нормативно-правової бази, а також розвиток міжнародних зв'язків.

ФІПО описує дуальну освіту як формат, що поєднує здобуття науково-теоретичних знань та набуття професійно-практичних компетентностей з метою здобуття відповідної кваліфікації здобувачами/випускниками. Цей формат передбачає поєднання здобуття вищої освіти та професійної підготовки (освіта з інтегрованою професійною (професійно-технічною) освітою), або тривалих періодів практичної підготовки (освіта з інтегрованою практичною підготовкою) шляхом організаційного та змістового поділу освітньої програми для здобуття освіти щонайменше у двох місцях навчання – в закладі вищої освіти та на підприємстві. Беручи активну участь у розбудові професійної освіти, ФІПО заохочує та підтримує співробітництво партнерів з навчання, яке сприяє їхньому взаєморозумінню, впровадженню інноваційних освітніх програм, спрямованих на забезпечення потреб ринку у висококваліфікованих професіоналах, і уможливорює індивідуальні освітні траєкторії.

Дуальна вища освіта – це курс у виші з інтегрованими етапами практики на підприємствах. Навчання відбувається у двох місцях, так само, як і у дуальному навчанні: теорія викладається у виші, практика – на підприємстві. Якщо при дуальному професійному навчанні не існує формальних критеріїв отримання місця на підприємстві, для початку дуальної освіти у вишах необхідно мати шкільну/гімназійну освіту, рівень якої дозволяє вступати до (спеціалізованих) вищих навчальних закладів. Крім цього претенденти повинні знайти навчальне підприємство, де вони проходитимуть практику. Вони підписують договір про навчання з підприємством, яким, зокрема, регулюється рівень їхньої зарплати. У цілому дуальні програми вищої освіти пропонують дві моделі отримання початкової професійної підготовки. Дуальні програми з інтегрованим професійним навчанням поєднують визнану професійну підготовку з навчанням у виші. Тобто таке навчання замінює відвідування професійної школи і дозволяє отримати дипломи як про вищу, так і про професійну освіту. Таке навчання триває приблизно чотири-чотири з половиною роки. Дуальний курс з інтегрованою практикою складається з більш тривалого навчання у виші

та практичних блоків під час канікул між семестрами. Ця форма дуального курсу з інтегрованою практикою триває від трьох до трьох з половиною років. Крім того, учні, які отримали професію в рамках дуальної освіти та особи, зацікавлені у продовженні навчання після декількох років досвіду роботи, мають можливість пройти навчання за дуальною програмою у вишах, при цьому від них не вимагається наявність документа про освіту, що дає право на вступ до вищих навчальних закладів (Дуальна освіта в Німеччині від теорії і практики до кваліфікованого працівника).

Дуальну форму навчання мають право обирати здобувачі освіти, які навчаються за денною або іншими формами здобуття освіти й виявили особисте бажання та пройшли відбір у роботодавця. Зі здобувачем освіти укладається тристоронній договір: із закладом освіти та роботодавцем щодо навчання за дуальною формою здобуття освіти, і має кожен виконувати свої зобов'язання в межах договору. Така тісна співпраця виробничих структур і закладів освіти, як показує зарубіжний досвід, є результативною та дає право говорити про певні переваги дуальної форми навчання.

У Німеччині представлені такі моделі дуальної вищої освіти.

1. Вища освіта з інтегрованою професійною (професійно-технічною) освітою (Ausbildungsintegrierendes Duales Studium). Це вища освіта поєднана з професійно-технічною (професійною) освітою. Саме тому ця модель підпадає під дію Закону про професійне навчання. Особливістю є поєднання навчання в закладі вищої освіти та в закладі професійно-технічної освіти, а також в компанії, де здобувачі перебувають у статусі «учня», а не стажера чи працівника підприємства. Інколи здобуття професійно-технічної освіти починається за кілька семестрів до початку навчання в ЗВО. Так, середня кількість кредитів ЄКТС для бакалаврської програми становить 180, а дуальні програми в межах цієї моделі передбачають 360 кредитів. Після випуску здобувачі отримують два дипломи: про здобуття вищої та професійно-технічної освіти, а також кваліфікаційний сертифікат після іспиту у Ремісничій чи Торгово-промисловій палаті.

2. Вища освіта з інтегрованою практичною підготовкою (Praxisintegrierendes bzw. kooperatives Duales Studium). Це найбільш розповсюджена модель у Німеччині, що передбачає проходження тривалої практики на підприємстві як практиканта/стажера. Чергування періодів перебування в закладі освіти та в компанії

залежить від багатьох факторів, зокрема й виду ЗВО. Кількість кредитів, що передаються на навчання в компанії, визначається спільно закладом освіти та роботодавцями-партнерами. Здобувачам не обов'язково здавати іспит представникам компаній на кваліфікаційний сертифікат. Зауважимо, що компанія та здобувач освіти укладають договір про навчання в компанії.

3. Вища освіта з інтегрованою професійною діяльністю (Berufsintegrierendes Duales Studium). Це поєднання навчання із професійною діяльністю. Часто ця модель підходить для фахівців, що працюють і які виявили бажання здобути вищу освіту, тож за згодою роботодавця робочий час для академічного навчання скорочується. Застосовується тільки на рівні магістратури, тобто пропонується для осіб, які вже здобули першу вищу освіту (Бугайчук, Давліканова, Лилик, 2022).

У рамках дуальної системи велика кількість німецької молоді (близько 70 % випускників) після закінчення школи опановують одну з 350 професій, що мають державну ліцензію. Ця система протилежна за значенням до тієї, в якій навчання Система дуальної освіти Підприємство (практична підготовка під наглядом торгово-ремісничих палат і Міністерства економіки) Професійне училище (загальна й спеціальна теоретична підготовка відповідно до навчальних планів під наглядом Міністерства освіти) Іспит проводиться виключно у професійних училищах з повним навчальним тижнем, а потім продовжується й закінчується безпосередньо на робочому місці підприємства. В дуальній моделі створюються умови для залучення підприємств до процесу підготовки кадрів, зокрема ідеться про значні витрати, пов'язані з підготовкою фахівців. При цьому підприємства стають зацікавленими не лише в результаті навчання, але й у його змісті та організації. В цьому полягає значення дуальної системи як моделі організації професійної освіти, яка дає змогу долати неузгодженості між виробничою та освітньою сферами у процесі підготовки кадрів. Дуальність як методологічна характеристика професійної освіти передбачає побудовану на єдиних методологічних засадах узгоджену взаємодію освітньої та виробничої сфер з підготовки спеціалістів певного профілю в рамках організаційно відмінних форм навчання (Herbert Baumann u.a., 1989).

У Німеччині у 2007 році близько 65 % молодих людей після закінчення школи перебували в дуальній системі професійної підготовки. Потрібно зауважити, що в Німеччині, на відміну від України,

не практикується короткотермінове навчання (до 6 – 8 місяців) з метою здобуття професії (кваліфікації) (Щербак, 2008). Атестація знань, умінь та навичок випускників, що навчалися за дуальною схемою, здійснюється незалежною комісією Ђорговопромислових (82) та ремісничих (65) палат. Щорічно в один день по всій країні за єдиними вимогами складають іспити понад 65 тисяч осіб. Ђ разі, якщо випускник не склав іспит, йому надається право зробити це тричі. Відсів учнів з різних причин становить 10 % від загальної їх кількості (Щербак, 2008).

Л. Гончар, досліджуючи розвиток дуальної освіти Німеччини в історичному контексті зауважує, що «незважаючи на підтримку держави та роботодавців, створення професійних центрів та високі показники працевлаштування молоді в Німеччині в порівнянні з іншими країнами, ми маємо визнати й притаманні дуальній системі професійної освіти і навчання певні проблеми. Вони зумовлені: бурхливим зростанням нових високотехнологічних виробництв та, як наслідок, необхідністю швидкого оновлення змісту професійної освіти і навчання; розвитком інтернет-технологій та технологій взагалі, що базуються на електронних системах управління, потребують високоінтелектуальних професіоналів із високим рівнем теоретичної підготовки, а також поступово витісняють людську працю на виробництвах; початком рецесії в промислово розвинених країнах, що позначається на зменшенні кількості робочих місць, затребуваності кваліфікованих робітників на ринку праці та затребуваності значних ресурсів підприємств для їхнього навчання» (Гончар, 2021).

Епоха глобалізації стала ще одним випробуванням для німецької системи професійної освіти і навчання, оскільки кожен п'ятий житель Німеччини має іноземне походження. Це загостило проблему збереження ідентичності і продемонструвало, що, поряд із законодавчими та економічними механізмами, для підтримки функціонування дуальної системи професійної освіти і навчання, визначальним у ній залишається людський чинник (Пешкова, 2018).

Міграційна політика Німеччини останніх років стала випробуванням на міцність для дуальної системи професійної освіти і навчання. У зв'язку з цим постали такі питання: культурної адаптації біженців; необхідності культурного домінування корінних німців для забезпечення стійкості і традицій дуальної освіти; виховання гендерної рівності; мінімізації впливу національних громад мігрантів для ефективності процесу адаптації студентів із числа мігрантів. Для

вирішення проблем працевлаштування молоді, підготовки та перепідготовки кваліфікованих робітників дуальна освіта визнана найкращою, оскільки вона здатна: забезпечити високий рівень їхньої професійної кваліфікації, достатню теоретичну підготовку, а також сформувати соціальну відповідальність у майбутніх фахівців. До того ж, перспективність її застосування зумовлюється фактичною орієнтацією на реальне виробництво, а також збалансованістю виробничого й теоретичного навчання (Бойчевська, 2009).

Дуальна освіта має безліч переваг перед традиційною системою, що використовується на сьогоднішній день в Україні. Однак для того щоб реалізувати головні постулати дуального навчання, потрібно, щоб соціум був до цього готовий. Звертаючи увагу на величезний стрибок у розвитку української школи, можна незабаром очікувати змін у системі освіти університетів і коледжів. Дуальна система – один із найефективніших способів узгодити принципи вищої та професійної освіти в Україні (Дуальна система освіти: про принципи і можливості реалізації в Україні). Враховуючи сучасні запити освіти на вивчення світового досвіду цінним є вивчення особливостей дуальної освіти студентів у закладах вищої освіти Німеччини

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, завдяки моделі дуальної освіти Німеччина забезпечує сталу підготовку кваліфікованих молодих фахівців, які навчаються з орієнтацією на наявні потреби підприємств, тобто після отримання дуальної освіти молоді люди мають добрі перспективи працевлаштування. Тому дуальній освіті відводиться важлива роль у ефективному подоланні безробіття серед молоді. Водночас поєднання зусиль держави, освітніх установ і економіки відповідає основним принципам соціальної ринкової економіки, де держава створює необхідні для вільного розвитку економіки.

Перспективи подальших розвідок напряму вбачаємо у вивченні можливостей застосування досвіду дуального навчання Німеччини у системі вищої освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

- Бойчевська, І. (2009). *Роль системи дуальної освіти у професійній підготовці молоді у Німеччині.* URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2009/2009_2_8.pdf
(Boichevska, I. (2009). *The role of the dual education system in vocational training for young people in Germany.* URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2009/2009_2_8.pdf).

- Бойчевська, І. (2017). *Дуальна система Німеччини. Навчально-методичний центр професійно-технічної освіти у Сумській області*. URL: <http://nmcpto.sumy.ua/wpcontent/uploads/2017/04/Дуальна-система-Німеччини.pdf5> (Boychevska, I. (2017). *Germany's dual system. Educational and methodological center of vocational and technical education in Sumy region*. URL: <http://nmcpto.sumy.ua/wpcontent/uploads/2017/04/Дуальна-система-Німеччини.pdf5>).
- Бугайчук, В., Давліканова, О., Лирик, І. та інші. (2022). *Онтологія дуальної освіти: досвід Німеччини та України: практичний посібник*. Київ: ТОВ «Вістка». (Bugaichuk, V., Davlikanova, O., Lylyk, I. and others. (2022). *Ontology of dual education: the experience of Germany and Ukraine: a practical guide*. Kyiv: LLC "Vistka").
- Дуальна система освіти: про принципи і можливості реалізації в Україні*. URL: <https://buki.com.ua/news/dualna-systema-osvity-pro-pryntsypy-imozhlyvosti-realizatsiyi-v-ukrayini/> (Dual system of education: about principles and possibilities of realization in Ukraine. URL: <https://buki.com.ua/news/dualna-systema-osvity-pro-pryntsypy-i-mozhlyvostirealizatsiyi-v-ukrayini/>).
- Дуальна освіта в Німеччині від теорії і практики до кваліфікованого працівника*. URL: 4608545a-4011-4906-bb65-9a2d34e2b77a (Dual education in Germany from theory and practice to a qualified worker. URL: 4608545a-4011-4906-bb65-9a2d34e2b77a).
- Герлянд, Т., Дрозіч, І., Кулалаєва, Н., Романова, Г., Шимановський, М. (2019). *Організація дуальної форми навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: практ. посіб.* Житомир: Полісся. (Herlyand, T., Drozich, I., Kulalayeva, N., Romanova, G. and Szymanovsky, M. (2019). *Organization of a dual form of education in institutions of professional (vocational and technical) education: practice. manual* Zhytomyr: Polissia).
- Гончар, Л. (2021). Розвиток дуальної освіти Німеччини в історичному контексті. *Професійна педагогіка*. 1(22), 32–40. (Honchar, L. (2021). The development of dual education in Germany in a historical context. *Professional pedagogy*. 1(22), 32–40).
- Курок, В., Гребеник, А. (2020). Дуальна освіта як інноваційна форма підготовки фахівців у закладах вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1 (95), 239–248. (Kurok, V., Grebenyk, A. (2020). Dual education as an innovative form of training specialists in institutions of higher education. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 1 (95), 239–248).
- Пешкова, Г. (2018). Вчитися на роботі: як працюватиме дуальна освіта в Україні. *Український інтерес*. URL: <https://uain.press/education/vchytysya-na-roboti-yak-zapratsyuye-dualna-osvitav-ukrayini-943921> (Peshkova, G. (2018). Learning on the job: how dual education will work in Ukraine. *Ukrainian interest*. URL: <https://uain.press/education/vchytysya-na-roboti-yak-zapratsyuye-dualna-osvita-v-ukrayini-943921>).
- Щербак, Л. (2008). *Досвід управління системою професійно-технічної освіти у Федеративній республіці Німеччині та його ефективність*. URL: [http://www.inwent – vet.org.ua/pdf/ukr/ Німеччина _ed.pdf](http://www.inwent-vet.org.ua/pdf/ukr/Nimechchina_ed.pdf) (Shcherbak, L. (2008). *Experience in managing the vocational education system in the Federal Republic of Germany and its effectiveness*. URL: [http:// www.inwent – vet.org.ua/pdf/ukr/ Nimechchina _ed.pdf](http://www.inwent-vet.org.ua/pdf/ukr/Nimechchina_ed.pdf))

Herbert Baumann u.a., (1989). *Wirtschaftslehre für berufsbildende Schulen in Rheinland – Pfalz*. KцlnMьnchen: Stamm-Verlag, 250.

SUMMARY

Filonenko Oksana, Shevel Borys. Dual education of students in German higher education institutions.

The article reveals the peculiarities of dual education of students in higher education institutions in Germany.

To solve the set goal, the following research methods were used: theoretical: analysis of pedagogical literature, normative documents, materials of periodicals on the research topic; structural-logical analysis and systematization; comparison of different views on the problem; generalization.

It has been established that the dual form of education in Germany has the right to be chosen by students who study full-time or in other forms of education and have expressed a personal desire and passed the selection process at the employer.

In Germany, the following models of dual higher education are presented: higher education with integrated professional (vocational and technical) education (Ausbildungsintegrierendes Duales Studium). This is higher education combined with professional and technical (professional) education. That is why this model is covered by the Vocational Training Act. A special feature is the combination of training in a higher education institution and in a vocational and technical education institution, as well as in a company, where the applicants are in the status of a "student" and not an intern or an employee of the enterprise; higher education with integrated practical training (Praxisintegrierendes bzw. kooperatives Duales Studium). This is the most widespread model in Germany, which involves long-term practice at the company as an intern/trainee. The alternation of periods of stay in an educational institution and in a company depends on many factors, including the type of vocational training; higher education with integrated professional activity (Berufsintegrierendes Duales Studium). This is a combination of education and professional activity.

Thanks to the dual education model, Germany provides permanent training of qualified young professionals who study with an orientation to the existing needs of enterprises, that is, after receiving a dual education, young people have good employment prospects. Therefore, dual education plays an important role in effectively overcoming youth unemployment. At the same time, the combination of efforts of the state, educational institutions and the economy corresponds to the basic principles of the social market economy, where the state creates the necessary for the free development of the economy.

We see the prospects for further exploration directly in the study of the possibilities of applying the experience of dual education in Germany in the system of higher education in Ukraine.

Key words: dual education, institutions of higher education, experience of Germany.